Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 55, Aralık 2021, s. 593-609

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.54053>

Öğr. Gör. Selçuk TATAROĞLU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, DİLMER, selcuk.tataroglu@hbv.edu.tr

DOKTOR MİLASLI İSMAİL HAKKI’NIN SEBİLÜRREŞÂT’TAKİ “İSLÂH-I HURÛF MES’ELESİ” ADLI MAKALESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

Tanzimat döneminde başlayan ve 1908’den sonra zirveye çıkan tartışmalardan bir tanesi harflerin ıslahı fikri olmuştur. Bu fikri savunan kişilerin başında Doktor Milaslı İsmail Hakkı gelmektedir. Asıl mesleği hekimlik olan Milaslı İsmail Hakkı, harflerin ıslahı fikrini savunmak amacıyla Teceddüt adlı gazeteyi kendi imkanlarıyla çıkarmış; kitaplar ve makaleler yayımlamıştır. Doktor, hem eserleriyle hem de kurulmasına vesile olduğu İslah-ı Huruf Cemiyeti, Tamam-i Maarif ve İslah-ı Huruf Cemiyeti, Yeni Yazı Öğretme Derneği gibi sivil toplum kuruluşlarıyla bir kamuoyu oluşturmuş ve bu kamuoyu meyvesini Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında vermiş, Enver Paşa harflerin ıslahı fikrini askeri alanda hayata geçirmiştir.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı’nın Arap harflerin ıslahıyla ilgili neşrettiği yazılardan bir tanesi de ıslah-ı huruf meselesi adlı makalesidir. Yazar bu makalede; Arap harflerinin kesinlikle bırakılmaması gerektiğini ancak harflerin bilimsel çerçevede yeniden değerlendirilip ıslah edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Anahtar kelimeler: Alfabe, Doktor Milaslı İsmail Hakkı, Arap harfleri, modernleşme, II. Meşrutiyet.

EVALUATION OF DOCTOR MILASLI ISMAIL HAKKI'S ARTICLE "İSLÂH-I HURÛF MES'ELESİ" IN SEBÎLÜRREŞÂT

Abstract

One of the debates that started in the Tanzimat period and reached its peak after 1908 was the idea of reclamation of letters. Doctor Milasli İsmail Hakkı is one of the people who support this idea. Milaslı İsmail Hakkı, whose main profession is a physician, published the newspaper Teceddüt with his own means in order to defend the idea of the improvement of letters; He has published books and articles. The doctor created a public opinion both with his works and with non-governmental organizations such as the Islah-ı Huruf Cemiyeti, Tamim-i Maarif and Islah-ı Huruf Cemiyeti, and the New Writing Teaching Association, which he helped to establish, and this public opinion gave its fruit at the beginning of the First World War, Enver Pasha implemented the idea of reforming letters in the military field.

One of the articles published by Dr. Milasli İsmail Hakkı about the improvement of Arabic letters is his article called the issue of reform-ı huruf. The author in this article; He states that Arabic letters should not be abandoned, but that the letters should be re-evaluated and improved within a scientific framework.

Keywords: Alphabet, Doctor Milaslı İsmail Hakkı, Arabic letters, modernization, second constitutionalism.

GİRİŞ

Tanzimat'tan sonra üzerinde ısrarla durulan konulardan birisi okuma yazmanın kolaylaştırılması olmuştur. Bunun için de harflerin ıslah edilerek Türkçeye uygun bir hale getirilmesi, Türkçede bulunan fakat Arap harflerinde gösterilmeyen özellikle ünlü harflerin belirtilmesi gerektiği düşünülmüş ve bu düşünce ilk kez Ahmet Cevdet Paşa'nın 1851 yılında yazdığı Kavaid-i Osmaniye adlı eserinde dile getirilmiştir. Paşa'nın bu fikri Encümen-i Daniş'te de karşılık bulmuş, devrin önde gelen aydınlarından olan ve Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin başkanı olan Münif Paşa da bu konuyla ilgilenmiştir.

Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar geçen yetmiş yıllık bu süre içerisinde yapılan tartışmalara hakim olan fikir, harflerin yazma ve okumada karışıklığa yol açan hususlarının ortadan kaldıracak şekilde ıslah edilmesi etrafında gelişmiştir. Harflere hareke koyma, sesli harfleri ilave etme, harfleri birleştirmeden ayrı ayrı yazma, harfleri noktasız kullanma, benzer sesleri atarak harflerin sayısını azaltma (Ertem 1991: 135) gibi fikirler ortaya çıkmış ve bunlar tartışılmalıdır.

1908'den sonraki tartışmalar, öncelikle yine eski geleneğin devam ettirilerek yazının fonetik imlaya kavuşturulması ve huruf-ı munfasılanın¹ kabulü çerçevesinde süregelmiştir. Yazımın da konusunu oluşturan ve bu düşüncenin bayraktarlığını yapan kişi Doktor Milaslı İsmail Hakkı olmuştur. Doktor, II. Meşrutiyet'ten sonra çıkardığı Teceddüt isimli gazetesıyla huruf-ı munfasılanın kabulü ve yaygınlaşması için bir hayli çaba göstererek kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Huruf-ı munfasılayı savunan Operatör Dr. Necmeddin Arif ve Ali

¹ Alfabe her seslinin harflerin arasına konularak yazılması, daha sonra da harflerin şeklinde değişiklik yapılarak tüm harflerin ayrı ayrı yazılması anlamına gelmektedir.

Nusret'in de dikkatini celp eden bu fikir, çalışmaların ve yapılacak olanların sistemli bir hâle konulup yürütülebilmesi için bir çatı altında toplanılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Ata Bey ve Recaizade Mahmut Ekrem tarafından da kabul gören huruf-ı munfasıla fikri; Recaizade Mahmut Ekrem'in kaleme aldığı bir davetname ile devrin ileri gelen bilginleri Darülfünun'da yapılacak toplantıya çağırılmıştır.

3 Şubat 1911 tarihinde o zamanki İstanbul Üniversitesi'nde gerçekleşen toplantı yaklaşık dört saat sürmüştür. Ahmet Muhtar Paşa, Mahmut Esat, Ata Bey, Eski Darülfünun Edebiyat Şubesi Müdürü İsmail Hakkı Bey (Baltacıoğlu), Eski Bursa Mebusu Tahir Bey, devrin Musul Valisi Süleyman Nazif, Sıhhiye Reis-i sanisi Cenap Şehabettin, Celal Nuri, Celal Sahir ve Dava Vekili Celalettin Arif Bey olmak üzere çok sayıda kişinin katıldığı bu toplantıda on sekiz maddelik bir nizamnameyle Islah-ı Huruf Cemiyeti kurulmuş ve Yeni Yazı adlı bir gazetenin çıkarılması kararlaştırılmıştır (Akçay 2007: 5). Islah-ı Huruf Cemiyeti'nin böylece bir yayın organı olmuştur. Bu Yeni Yazı gazetesi ilmî, edebî, içtimâî, haftalık alt başlığıyla çıkmış; yayın hayatı boyunca büyük ses getirmiş ve ciddi bir okur kitlesine sahip olmuştur.

Literatürde daha sonra Enver Paşa yazısı olarak da geçen yazı sistemi; Münif Paşa ile başlayan, Islah-ı Huruf Cemiyeti'nin öneri ve çalışmalarıyla sistemli hâle getirilen huruf-ı munfasıla esasına dayanmaktadır. Fakat Enver Paşa, Tanzimat'tan sonra başlayan ve Islah-ı Huruf Cemiyeti ile bir kamuoyu oluşturan huruf-ı munfasıla fikrini uygulamaya koyarken Doktor Milaşlı İsmail Hakkı'nın önerdiği harfleri değil, Tanin gazetesinde neşredilen Ahmed Ahmet Hikmet ve Celal Esad'ın önerisini temel almıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında uygulanmaya başlayan ve daha çok ordu yazışmalarında kullanılan bu yazı çeşidi Hatt-ı Cedîd, Hatt-ı Enverî, Ordu Elifbası ve Alman Yazısı gibi isimlerle anılmıştır. Fakat bu yazının ömrü savaş sebebiyle çok kısa sürmüştür.

Doktor Milaşlı İsmail Hakkı; Islah-ı Huruf Cemiyeti'nden sonra Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf Cemiyeti ve Yeni Yazı Öğretme Derneği'nin kurulmasına da öncülük etmiş; fikirlerini halka ulaştırmak ve yaygınlaştırmak için eserler ve makaleler neşretmiştir. Neşrettiği makalelerden birisi de yazımızın konusunu oluşturan Islâh-ı Hurûf Mes'elesi adlı makalesidir.

1. Doktor Milaşlı İsmail Hakkı'nın Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

1869 yılında Muğla'nın Milas ilçesinde doğan (Aslıhan-Özcan 2018: 237) Doktor Milaşlı İsmail Hakkı; özellikle II. Meşrutiyet ve sonrasında tıp, ahlak, sağlık bilimleri, din ve dil alanlarında savunduğu fikirlerini çeşitli kitap ve makalelerinde dile getirmiştir.

İlkokul, ortaokul ve liseyi Muğla (Milas), Aydın ve İzmir'de tamamladıktan sonra İstanbul'da tıp eğitimi almıştır. Farklı yerlerde ve statülerde görev yaptıktan sonra 1909 yılında hıfzıssıha genel müdürü olmuştur. Yeşilay'ın kurucularından olan yazar 1929 yılında emekliye ayrılmıştır.

Düzenli bir medrese eğitimi alıp almadığına ilişkin kesin bir bilgi olmasa da Arapçayı iyi derece bildiği, yazdığı Arapça kitaptan ve makalelerindeki anlaşılmaktadır. (Öztürk 2018: 29; Eraslan 2021: 178)

Doktor Milaşlı İsmail Hakkı, II. Meşrutiyet'ten sonra oluşan hürriyet havası içinde alfabe tartışmalarına katılmış ve huruf-ı munfasıla fikrinin önde gelen savunucularından olmuştur.

Türk Derneği yazı kurulunda da yer alan yazar, 30 Mayıs 1919'daki Sultanahmet mitingine de katılmış ve burada İzmir'in işgalini proteste edip Avrupa'ya güven kalmadığını ifade etmiştir.

Teceddüt gazetesinde başladığı gazetecilik hayatına; bir bölümü Türkçe olarak haftada bir çıkan Müceddit isimli gazeteyle devam etmiş (Özcan-Bulut 2013: 2); 1911'de Islah-ı Huruf Cemiyeti'nin çıkarttığı Yeni Yazı dergisinde kuruluşuna da ön ayaklık ederek burada da yazılarını yayımlamıştır. 1944-1945 yıllarında çıkan Kutlu Bilgi dergisinin yazı kurulunda yer almış ve burada da yazıları çıkmıştır.

Zaman zaman İzmirli İsmail Hakkı, Ispartalı İsmail Hakkı, İsmail Hakkı, İsmail Hakkı (Baltacığlu)'yla karıştırılan yazarın kitap ve makalelerinde kullandığı ismin en çok Doktor Milaslı İsmail Hakkı olması, Türkçede unvan gruplarının isimlerden önce gelmesi nedenleriyle hem literatürdeki Milaslı Dr. İsmail Hakkı/Milaslı İsmail Hakkı/İsmail Hakkı adlarının teke indirilmesi hem de diğer İsmail Hakkılarla karıştırılmaması için adının Doktor Milaslı İsmail Hakkı olarak yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmelidir.

1.2. Eserleri

1899 yılında başladığı kitap neşri hayatına 11 tane dînî, 5 tane tıbbî ve 3 tane de dil alanında olmak üzere toplamda 19 tane telif kitap sığdırmıştır. (Çatalbaş 2014: 102-107; Eraslan 2021: 179) Bu kitaplardan bir tanesi Arapça, geri kalanları Türkçedir.

Yazarın 1915 yılına kadarki eserlerinde Milaslı İsmail Hakkı adını, 1915 ve sonrasındaki eserlerinde Doktor Milaslı İsmail Hakkı adını kullandığı görülmektedir. Doktorun telif tek Arapça kitabındaysa adı İsmail Hakkı el-Milasî olarak geçmektedir.

Yazarın 1899-1947 yılları arasında yayımladığı kitapların listesi kronolojik sırayla şu şekildedir:

- Frengi İleti Hakkında Herkese Elzem Olan Malumat, İstanbul, Asır Matbaası, 1899, 40 s.
- Namazın Tıbben Faydası, İstanbul, Tahir Bey Matbaası, 1899, 24 s.
- Frengi İletinin Tedavi-i Umumisi ve Bazı Emraz-ı Zühreviye-i Saire, İstanbul, Asır Matbaası, 1901, 328+17 s.
- Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf, İstanbul, A. Asaduryan Matbaası, 1908, 24 s.
- Din-i İslam ve Ulum ve Fünun, İstanbul, Numune-i Tıbaat, 1910, 334 s.
- Sıtma ve Sıtmalı Yerlerde Çare, İstanbul, İkdam Matbaası, 1911, 16 s.
- İçki Beliyyesi ve Kurtulmanın Çareleri, İstanbul, Hilal Matbaası, 1915, 84 s.
- Yeni Yazı ve Elifbası, İstanbul, Hürriyet Matbaası, 1915, 20 s.
- Yeni Harflerle Elifba, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 1917, 47 s.
- Kuran Tercüme Edilebilir Mi ve Yeni Vadide Fatiha Tercüme ve Tefsiri, İstanbul, Hukuk Matbaası, 1919, 15 s.
- Malarya Yani Sıtma Hakkında Kimler Neler Bilmeli?, İstanbul, Hilal Matbaası, 1923, 32 s.
- Tezkiyetü'l-Lühüm fi'l-İslam, İstanbul, Matbaatü'l-Adl, 1923, 22 s.²
- Hakikat-i İslam: Anglikan Kilisesinin Sualleri Münasebetiyle Yazılmıştır, İstanbul, Hilal Matbaası, 1924, 221+3 s.

² Eser Arapçadır.

- İslam Dininde Etlerin Tezkiyesi, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1933, 31 s.³
- Kuran’a Göre Hazreti İsa’nın Babası, İstanbul, Ankara Matbaası, 1934, 88 s.
- Kuran’ın Mucizeleri ve Müteşabih Ayetlerin Tefsirleri, İstanbul, Türkiye Matbaası, 1935, 165 s.
- Hristiyanlık ve Müslümanlık, İstanbul, Türkiye Matbaası, 1935, 133 s.
- Kadir Gecesinde Doğru Manası Nedir ve Asıl Sevabı Nereden Geliyor?, İstanbul, Reklam Basımevi, 1936, 15 s.
- Dinimizi Bilelim ve Bildirelim, Ankara, Yeni Cezaevi Basımevi, 1946, 47 s.⁴

Doktor Milaslı İsmail Hakkı; muhafazakar kesimin o dönem yayın hayatındaki yegane sesi olan Sıratı Müstakim/Sebilürreşat dergilerinde toplamda 27 makale yayımlamıştır. (Şen 2013: 265-266) Ayrıca 1918’de Türk Yurdu, Türk Derneği ve Yeni Yazı gazetesinde 1’er tane makelesi çıkmıştır. Ankara’da 1944-1945 yılları arasında çıkan Kutlu Bilgi adlı derginin yazı kadrosunda (Üzüm 2002: 492) yer almış, burada da 6 tane makalesini neşretmiştir.

Yazarın makalelerinde de başlangıçta kullandığı isim İsmail Hakkı (Milaslı Doktor), Milaslı İsmail Hakkı, İsmail Hakkı (Doktor Milaslı), Milaslı İsmail Hakkı (Doktor)’ken 1919’dan sonra sadece Doktor Milaslı İsmail Hakkı adını kullandığı görülmektedir.

1910-1945 yılları arasında yayımladığı makaleler kronolojik olarak şöyledir:

- Din-i İslam ve Ulum-ı Fünun Namındaki Eser-i Mutebereden, İstanbul, Sırat-ı Müstakim, 14 Temmuz 1910, c. 4, s. 97, ss. 329-330.
- Tasvir-i Efkar ve Elifbamız, İstanbul, Türk Derneği, s. 6, ss. 190-198.
- Islah-ı Huruf Meselesi, İstanbul, Sebilürreşat, 26 Haziran 1913, c. 10, s. 250, ss. 262-263.
- Yeni Yazının El Yazısında Da Bitişmemesi Büyük Meziyettir, İstanbul, Sebilürreşat, 2 Nisan 1914, c. 12, s. 290, ss. 70-71.
- İnsafa Davet, İstanbul, Yeni Yazı, 8 Mayıs 1914, ss. 2.
- Sebilürreşat Ceride-i İslamiyesine: Müslüman Kardeşlerime, İstanbul, Sebilürreşat, 20 Mayıs 1915, c. 14, s. 339, ss. 5-6.
- Türk Ocağı Konferansları: Milliyet ve Terbiye, İstanbul, Türk Yurdu, 16 Şubat 1918, c. 14, s. 3 (153), ss. 86-94.
- Kuran-ı Kerim Tercüme Olunabilir mi?, İstanbul, Sebilürreşat, 5 Şubat 1919, c. 15, s. 390, ss. 447-449.
- Tefsir, İstanbul, Sebilürreşat, 13 Şubat 1919, c. 16, s. 391, ss. 1-3.
- Düello, Şeri Şerife Muvafık Olabilir mi?, İstanbul, Sebilürreşat, 27 Şubat 1919, c. 16, s. 393, ss. 39-40.
- Din ve Asrılık, İstanbul, Sebilürreşat, 17 Nisan 1919, c. 16, s. 408-409, ss. 168-171.
- İçkilerin Amerika’da Resmi Memnuiyeti: Acaba Hangisi Asrılık? (Asriliği Yalnız Kadınları Açmaktan İbaret Bilen Büyük Mecmuacılara), İstanbul, Sebilürreşat, 1 Mayıs 1919, c. 16., s. 410-411, ss. 191-193.

³ Arapça olan yukarıdaki eserin Türkçe tercümesidir.

⁴ Ölümü pek çok kaynakta 1938 gibi görünse de sözkonusu tarihin doğru olmadığı kesindir. Çünkü yazar, hem 1944-1945 yılları arasında çıkan *Kutlu Bilgi* adlı derginin yazı kadrosunda yer almış hem de bu yıllarda yeni bir kitabı daha çıkmıştır (bkz : Çatalbaş, 2014).

- İçkilerin Menine Çalışmak Lüzumu, İstanbul, Sebilürreşat, 8 Mayıs 1919, c. 16, s. 412-413, ss. 206-208.
- Hala Eski Yanlış Yollara Gidiyoruz (Rıza Tevfik Bey'in Darülfünun'daki Nutukları Münasebetiyle), İstanbul, Sebilürreşat, 22 Mayıs 1919, c. 16, s. 416, ss. 232-234.
- Hukukumuzu Muhafaza için Nasıl Çalışmalıyız?, İstanbul, Sebilürreşat, 29 Mayıs 1919, c. 17, s. 417-418, ss. 10-12.
- İşlerini Na-ehil Ellere Tevdi Eden Milletler Yaşayamazlar, İstanbul, Sebilürreşat, 5 Haziran 1919, c. 17, s. 419-420, ss. 22-24.
- Verilen Sözü Tutmak, Sıdk-ı Ahd, Sıdk-ı Vaad, İstanbul, Sebilürreşat, 12 Haziran 1919, c. 17, s. 421-422, ss. 40-43.
- Müslümanlar Neden Geri Kaldılar ve Niçin İlerleyemiyorlar?, İstanbul, Sebilürreşat, 19 Haziran 1919, c. 17, s. 423-424, ss. 56-59.
- Başka Milletler Niçin Terakki Ediyorlar, Biz Niçin Edemiyoruz?, İstanbul, Sebilürreşat, 10 Temmuz 1919, c. 17, s. 427-428, ss. 86-88.
- Geri Kalmaklığımızın Sebebi Dinimiz Midir? Usulsüzlüğümüz müdür? Daha Başka Bir Şey Midir?, İstanbul, Sebilürreşat, 17 Temmuz 1919, c. 17, s. 429-430, ss. 102-104.
- Milletlerin Terakkisinde Elifbanın Hissesi, İstanbul, Sebilürreşat, 24 Temmuz 1919, c. 17, s. 431-432, ss. 119-122.
- Huruf-ı Munfasıla Numunesi ve Menafii Hakkında Birkaç İstanbul, Sebilürreşat, 14 Ağustos 1919, c. 17, s. 435-436, ss. 154-155.⁵
- Milletimiz için Müthiş Tehlike Sıhhsizliktir. Teşkilat-ı Sıhhiyemiz Nasıl Olmalı?, İstanbul, Sebilürreşat, 21 Ağustos 1919, c. 17, s. 437-438, ss. 167-171.
- Aksekili Ahmed Hamdi Efendi'nin "Dini Dersler" Kitabı Mühim Bir Eksiğimizin İtmamına Doğru Bir Hatve, İstanbul, Sebilürreşat, 25 Eylül 1919, c. 17, s. 442, ss. 219-221.
- [Hilal-i Ahdar Cemiyeti] Doktor Milaslı İsmail Hakkı Beyefendi'nin Nutku, İstanbul, Sebilürreşat, 1 Nisan 1920, c. 18, s. 462, ss. 236-237.
- Ahlak Bahsi: Büyük Millet Meclisinde Fuhşun Meni Hakkında Musip Tedbirler Düşünülmesi, İstanbul, Sebilürreşat, 10 Ocak 1924, c. 23, s. 583, ss. 163-166.
- Maarifçilerimize: Akl-ı Salah, Bizde İlm-i Terbiye-i Etfal Niçin Olmuyor? İstanbul, Sebilürreşat, 14 Şubat 1924, c. 23, s. 588, ss. 249-252.
- İntihar: İlm-i Ahlak ve Din Nazarında (1): Müslümanlar Arasında İntiharların Çoğalması Münasebetiyle, İstanbul, Sebilürreşat, 24 Ocak 1924, c. 23, s. 585, ss. 199-201.
- İntihar: İlm-i Ahlak ve Din Nazarında (2) : Müslümanlar Arasında İntiharların Çoğalması Münasebetiyle, İstanbul, Sebilürreşat, 31 Ocak 1924, c. 23, s. 586, ss. 210-212.
- Düello: İlm-i Ahlak ve Din Nazarında, İstanbul, Sebilürreşat, 31 Ocak 1925, c. 23, s. 586, ss. 212-213.
- Ahlak Vazifeleri I, Ankara, Kutlu Bilgi, 01.11.1944, s. 4, ss. 101-103.
- Ahlâk Vazifeleri II, Ankara, Kutlu Bilgi, 01.12.1944, s. 5, ss. 133-136.
- Ahlâk Vazifeleri III, Ankara, Kutlu Bilgi, 01.01.1945, s. 6, ss. 167-170.
- Ahlak Vazifeleri IV, Ankara, Kutlu Bilgi, 01.03.1945, s. 6, ss. 198-201.
- Ahlak Vazifeleri V, Ankara, Kutlu Bilgi, 01.04.1945, s. 8, ss. 231-234.

⁵ Bu makalenin adı hemen hemen tüm çalışmalarda "Ne, Nasıl, Niçin Yazmalıyız?" şeklinde geçmektedir. Hallbuki bu yazının son bölümünde N. rumuzu yer almakta ve yeni bir yazıya geçilmektedir. Bu sebeple makalenin adı düzeltilmiştir.

• Memleketimizde Tifüze Karşı İlk Fenni Savaş, Ankara, Kutlu Bilgi, 01.05.1945, s. 9, ss. 273-275. (Eraslan 2021: 179-183)

2. Sebîlürreşât Dergisi

1908-1925 yılları arasında 183. sayısına kadar önce Sırâtı-müstakîm, 183. sayısından itibaren de Sebîlürreşât adıyla matbuat aleminde yer alan dergi; Mehmet Akif'in desteği ve Eşref Edip'in gayretiyle yayımlanmıştır. İlk sayısından son sayısına kadar döneminin önde gelen pek çok şairi, yazarı, hocası, din âlimi, edibi, münevveri derginin yazı kadrosunda yer almıştır. Zaman zaman sansüre, yasaklara, işgale takılan dergi; İstanbul dışında da Millî Mücadele'ye destek olmak amacıyla Kastamonu ve Ankara'da da yayımlanmıştır (Efe 2009: 251).

Doktor Milaslı İsmail Hakkı, Sırâtı-müstakîm/Sebîlürreşât dergisinde 1910 yılından itibaren yazmaya başlamış ve derginin son yayım yılı olan 1925'e kadar makale neşrini sürdürmüştür. Doktor Milaslı İsmail Hakkı; burada dinî, fikrî, lisanî, ahlakî ve sıhî konularda makalelerini çıkarmıştır.

Resim 1: Islâh-ı Hurûf Mes'elesi (Milash İsmail Hakkı, 1913: 262)

3.2. Osmanlı Türkçesiyle Yazılmış Metnin Transliterasyonu

Islâh-ı Hurûf Mes'elesi

[262] Hamden sümme hamden ıslâh-ı hurûf mes'elesinin ehemmiyeti anlaşılmaya başladı. Bugün âlem-i İslâm'ın her yerinde ıslâh-ı hurûf taraftarları, cem'iyetleri gittikçe çoğalmakta ehemmiyet kesb eylemektedir. Bu cem'iyetlerin ilki olup yeni yazıyı kabûl eden "Ta'mîm-i Maârif ve Islâh-ı Hurûf Cem'iyeti" az vakitte bir hayli a'zâ ve pek çok taraftarla mâlik olmuştur ve a'zâsı miyânında Türk ve Arap'tan ve gayrisinden pek büyük âlimler, müftüler, hâkimler vardır. Hele ulemâ-yı 'Arab'ın göstermiş ve göstermekte olduğu rağbet ve sahâbet pek âlîdir. Şam müftî-i fâzılı meşhûr İbnî Âbidînzâde Ebülhayr Efendi hazretleriyle Alay Müftüsü ilim ve takvâ ile ma'rûf Yahya Kal'î Efendi hazretleri ve daha birçok fuzalâ ve üdebâ cem'iyetimiz a'zâsındadırlar.

Müşârun-ileyh Yahya Kal'î Efendi daha bundan üç sene mukaddem yeni yazıdan aylarla numûneler göstererek mütefekkirîn-i 'Arab'ın re'ylerini talep etmiş olan "el-Hadâra Cerîdesi"nin 1328 senesi Ramazân-ı şerîfinin dördüne müsâdif yirmi iki adetli nüshasında yeni yazıyı pek ziyâde senâ etmiş ve Maârif Nezâreti'nin âcilen kabûl ve bütün âlem-i İslâm'a neşr ve ta'mim eylemesini talep eylemişti. O zamanlar Maârif Nezâreti zannederim ki ne o mektubu okumuş ne de yeni yazının bütün âlem-i İslâm için büyük bir hizmet olacağını derk edebilmişti. Fakat evlâd-ı 'Arab bu kadarla kalmayıp cem'iyetimize nakden ve 'ilmen muâvenet ederek "el-Hattu'l-Cedîd" nâmıyla Arapça mükemmel bir yeni yazı elif-bâ ve kırâat kitabı ve "el-Hattu'l-Cedîd ve Menâfiuhû" isminde yeni yazının âlem-i İslâm'a edeceği hizmetleri gösterir ve her türlü suâl ve i'tirâzlara cevap verir bir risâle neşrine himmet eylemişlerdir ki bunda bizim geri kalmamızın en hakikî sebebi yazımızın eksikliği olup yazımız fen dâiresinde ıslâh edilmedikçe bu 'asra göre terakkîmizin mümkün olamayacağı ve eski Müslümanlar nasıl ve ne derece muvaffak olmuşlar ve ne için geri kalmışlar ve bu yeni yazıda el yazısının bitişmesi, bitişmemesi, sür'at, suhûlet ve ihtisâr mes'eleleri, eski tarzı bozmaksızın bazı şeyler ilâvesiyle matlûbun hâsıl olup olmayacağı, eski yazının fennen kusûrları, yeni yazının Latin harflerine de müreccah olduğu ve bu yazının tatbîk ve ta'mîmi yolları, yeni yazı eski kitaplar için muzır olmayıp bilakis eski kitapların ihyâsının ancak yeni yazının kabûlüyle olabileceği, İngilizcede Japoncada ve sair lisanlarda mevcûd müşkilâtın tamâmen başka olup tahsîl-i ibtidâînin ta'mîmine ve usûl-i terbiyye ve tedrislerin tamâmî-i tatbîkine bizim yazıdaki nevi'den bir mâni'-i kat'î teşkil etmediği fennî deliller ile mukni' sûrette îzâh ve ispât edilmiştir ve her halde bu risâleyi dikkatle okumak hurûf-ı 'Arabîyyenin teklîf ettiğimiz sûretle ıslâhî lüzûmuna kâni' olmak için kâfidir ve Yahya Kal'î Efendi'nin ve şâir-i şehîr-i ma'rûf Risâfî Efendi'nin takrîz ve tavsîf-i âlimâneleri mezkûr risâlelerde 'Arabîyyü'l-ibâre olarak münderiştir.

Bundan başka, "el-Hilâlü'l-Osmânî Cerîdesi"de yazımızın numûnesini defeât ile göstermiş ve menâfi'-i azîmesini beyân ve ta'dât eylemiştir. Cem'iyetin neşriyatı yalnız Arapça olmayıp mükemmel Türkçe yeni yazı elif-bâmız ve daha diğer resâil ve evrâkımız da vardır. Yeni yazı bil-cümle akvâm-ı İslâmiyye lisânlarını Latin harflerinden daha fennî sûrette yazabildiğinden akvâm-ı İslâmiyye hurûf-ı 'Arabîden başka harflere muhtaç olmaktan vâreste kılacağı bu yazı ile yazılmış misâller ile ispât edilmiştir.

Hakikat hurûfumuzun ıslâhî elzemdir. Esâsen hurûf-ı elfâz ve mehârici göstermek yani okutmak için bir âlettir. Nitekim kılıç, kalkan mızrak top ilh. şeyler muhârebe âlâtı olduğu gibi zaman tebeddül ettikçe her şeyin âlâtı muktezâ-ı hâle göre nasıl tebeddül ederse yazılar da o vech ile tebeddülâta dâim olmuştur ve olacaktır. Meselâ zamân-ı câhiliyyette ve ibtidâ-yı İslâm'da Arap harflerinde noktalar, harekeler ve şimdiki muhtelif tarzlarda yazılan şekil ve sûretler ve ilâveler mevcûd değil iken nûr-ı İslâm her tarafa eşi'a-pâş-ı hidâyet olup (طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة)⁶ fermân-ı nebevîsi mücebince dâire-i ma'rîfet tevessü' eylemekle yazının az çok ikmâl-i nevâkısına başlanmış ve nihâyet noktalar, harekeler, secâventler ve sair işâretler konarak te'mîn-i maksada çalışılmıştır ve hatta resm-i Osmân'ın mahfûz kalmasında ısrâr edenler bulunmasına rağmen bu gün okuduğumuz kelâm-ı kadîmlerin pek çok yerleri resm-i Osmân'a muhâlifdir. Meselâ resm-i Osmân ile (طره , انس , صدق , حراء المحسنين , الابواب الى , التكم ملك) sûretinde yazılan kelimeler bugün (انسان طاهره , صادقين , جزاوا المحسنين , اولي الابواب , حارث اولئك , مالك) sûretinde yazılmaktadırlar ve resm-i Osmân ile eskiden yazılmış bir kelâm-ı kadîm sahîfesiyle şimdi mütedâvil mushafların 'aynı sahîfesi yan yana getirilse resm-i hat ve imlânın ne derece değiştiği

⁶ İlim öğrenmek her Müslüman'ın üzerine farz kılınmıştır.

ve tamâmen bizim teklîfimizin ‘aynı ıslâhâtın birçok yerlerde yapılmış olduğu görülür ve eslâf-ı kirâmdan birçok muhakkıkîn hatta fehîm ve ilcâ-i zamana göre ıslâhât yapılması vaciptir diye fetvâlar vermişler ve yapmışlardır ve böyle olması da zarûrîdir. Çünkü dîn-i İslâm eşkâl ve suvere perestîş ve merbûtiyeti putperestlik addeder ve akâid-i İslâmiye ulemâsı buralarını pek a’lâ bilirler.

(انه متكلم بذاته لا بصوت ولا لفظ ولا حرف)⁷ (Bî-hurûf u lafz u savt ol Pâdişâh Mustafâ’ya söyledi bî-iştibâh) Şu kadar var ki bizce aranacak cihet lafız ve ma’nâ ve mehâricin ve esâsât-ı lisâniyenin tağyîr ve tebdîl edilmemesidir ve ıslâh-ı hurûfun dînen en mühim mes’ele olduğunda şüphe yoktur. Zirâ dîn-i İslâm kırâat ve kitâbet yani ilim ve ma’rifet üzerine kurulmuştur ve ilk nâzil olan âyetin ikrâ’ âyet-i celîlesi olmasında ‘ilmin her şeyden ehem ve akdem bulunduğuna işâret-i İlâhiye [263] vardır ve Avrupa müdekkiklerinin medeniyet ve muvaffakiyetlerin esâsını ihtiyâcâta kâfi ve her türlü şerâit-i lâzıme hâiz mükemmel elif-bâda bulmaları dîn-i mübîn-i Ahmedî’de daha evvelen mevcûd bir hakîkattir. Tabî’î ‘ilme bu derece ehemmiyet veren bir din âlet-i kırâat ve kitâbet ve miftâh-ı ilm ü ma’rifet olan alfabe ve hurûfun temâmî ve kemâline her şeyden ziyâde ihtimâm eder.

Fakîr âlem-i İslâm’ın muhtâç olduğu sûrette bir ıslâh-ı hurûf yapılmasını takrîben rub’-ı ‘asırdan beri düşünmekte olduğundan Meşrûtiyet’i müteâkip fikir ve tarz-ı ıslâhını hemen gösterdim ve bir aralık Teceddüt nâmıyla ve bu yazı ile bir de cerîde neşr ettim. O vakitten beri eski, yeni pek çok ıslâh veya tebdîl-i hurûf fikir ve nümûneleri görülmüş ve gösterilmiş olup bunlar hülâsa edilirse üç nev’ oldukları anlaşılır.

Bunlardan birincisi bizim teklîftir ki hurûf-ı ‘Arabiyye muhâfaza eylemek şartıyla her nevi’ şerâit-i fenniyye hâiz ve diğer milletlerin harflerinden daha mükemmel hurûfa mâlik olmaktadır.

İkincisi yalnız Türkçeye uyar ve ‘Arabî ve Fârisiye uymaz gayr-i fennî fakat şimdi Türkçe okuyup yazma bilenlerin ülfetini okşar bir takım ta’dîlât ki hakîkatte Türk ve Türklük ve bütün âlem-i İslâm için muzır bir teklîftir. Çünkü esâsât-ı lisâniyye tahrîp ve efkâr-ı muvahhidîni teşfîd eder ve bu sûret-i ıslâhî ihtiyâr etmek yalnız etrâfımızdaki ekalliyeti görüp ekseriyet-i ‘azîme ve dekâyık-ı lâzıme görmemek, anlamamak demektir.

Üçüncüsü ve en sivri akıllıların fakat rûh-ı milletle alâkaları olmayanların iltizâm eylediği Latin harflerini kabûl teklîfidir. Bizim nokta-i nazarımıza göre Müslümanlık ve Türklük için bu kadar mûcib-i nefret ve mazarrat bir şey olamaz ve bâ-husûs buna hiç lüzûm yoktur.

Âtîdeki numûnelerimizin tetkikinden müstebân buyurulacağı vech ile hurûf-ı ‘Arabiye aslâ değiştirilmeksizin yine kendi harflerimizden Arapça için dört, Türkçe için sekiz hareke ile matlûp hâsıl oluyor ve bunun eski tarz harekelemekten farkı hurûfu munfasıl yazıp hareketleri harflerin üstüne/altına koyacak yerde aralarına koymaktan ibârettir ki bâlâda beyân edildiği vech ile eslâfta dahi emsâli çoktur ve bu basit ıslâh ile yazımız bütün milletlerin yazılarından daha mükemmel ve daha fennî olarak âlem-i İslâm’ın terakkîsine mâni’ olan ve dîn-i İslâm hakkında bunca sû’-i zanlara sebebiyet veren hâil-i ‘azîm pek kolay kalkıyor ve her türlü terakkî ve tefeyyüzler için en serî’ şimendiferler, tayyâreler sür’atıyla gidebilmek yolları açılıyor.

Bu yeni yazının Latin harflerinden ve diğer milletlerin hurûfundan her sûretle mükemmel ve serî’ ve kolay ve her cihetle onlara fâik olduğunu bi’l-fiil anlamak isteyenler buyursunlar

⁷ Ne ses ne de sözlerle ne de harflerle konuşuyor, o ancak kendi zatıyla konuşuyor.

hem ‘amelî ve hem nazarî olarak kendilerine ispât edelim. Her halde emsâlleri gibi kâni’ olarak avdet ederler.

Şurasını da ilâve edelim ki bu yazı ba’demâ okuyup yazmak öğrenecekler için olduğundan yeniden ‘acemî olacağız gibi bazılarının sırf nefislerini düşüncelerinden mütevellit evhâmlara mahal yoktur ve zâten bu yazının öğrenilmesi eski yazıyı bilenler için birkaç dakikalık bir iş olduğundan esâsen korkulacak bir şey değildir ve ümîd ederim ki en küçük rahatlarımızı bile fedâ etmemek için bütün âlem-i İslâm’ın saâdet ve selâmetini mûcip ve bi’n-netîce cümlemizin halâsımızı müstelzim teşebbüslere mâni’ olmak ve lâ-kayd kalmak zamanında bulunmadığımız artık anlaşılmıştır ve nitekim akvâm-ı ecnebiyenin dahi lisânlarına vâkıf bir müftî-i fâzıl “bu yeni yazının lehinde bulunanlar cenâb-ı peygamberi memnûn ve aleyhinde bulunanları mahzûn eder” buyurmuşlardır ki ne derece doğru olduğu mes’eleyi bi-hakkın tetkik edenler için âşikârdır. Hemen cenâb-ı hakk dîn-i İslâm’ın i’tilâ ve Müslimînin saâdet ve terakkisine ma’tûf olan her teşebbüse muvaffakiyet ihsân ve ‘aksine çalışanları ducâr-ı hüsrân eylesin. Âmin. Bi-hürmeti seyyidi’l-mürselin.

(Numûneler de arz olunacaktır)

Milash İsmail Hakkı

3.3. “İslâh-ı Hurûf Mes’elesi” Makalesinin Değerlendirmesi

Doktor Milash İsmail Hakkı’nın öncülüğünde 1911 yılında kurulan Islah-ı Huruf Cemiyeti’nin amacı Arap harflerini “tadil ve ıslah ile mükemmel hâle getirmek”tir. Doktor Milash İsmail Hakkı bu gaye için kitaplar, makaleler yazmış ve konferanslar vermiştir. Yazarın yazdığı makalelerden birisi de “huruf-ı munfasıla” fikrini savunduğu 26 Haziran 1913 tarihli İslâh-ı Hurûf Mes’elesi yazısıdır.

Yazarın “ıslah-ı huruf” makalesinde bahsettiği Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf Cemiyeti 1911 yılında kurulmuş ve 4 Şubat 1911’de hükümetten “ruhsat-ı resmiye”sini almıştır (Erat 1911: 76). Hem Islah-ı Huruf Cemiyeti’nden hem de Yeni Yazı Öğretme Derneği’nden önce kurulan bu cemiyetin yayınları arasında Doktor Milash İsmail Hakkı’nın kaleme aldığı Yeni Yazı ve Elifba adlı kitabı çıkmıştır. Yazımızın konusunu oluşturan “ıslâh-ı hurûf mes’elesi” makalesi de bu cemiyetin kurulduğu tarihten sonra yazılmıştır.

Yazar makalesinde; ıslah-ı huruf meselesinin herkes tarafından anlaşılmaya başlandığını, Tamim-i Maarif ve Islah-ı Huruf Cemiyeti’ne olan ilginin memnuniyet verici olduğunu, pek çok Türk ve Arap ulemanın kendilerine destek çıktığını, pek çok üye ve taraftar topladıklarını beyan etmektedir.

Doktor; huruf-ı munfasılaya karşı Arap münevverlerinin de ilgi gösterdiğini, dönemin eğitim bakanlığına bunların kabulünün uygun olduğuna dair bilgi ve belge gönderdiklerini, fakat bunlara dönemin bakanlığı tarafından cevap dahi verilmediği söylemektedir.

Yine yazarın verdiği bilgilere göre Arap münevverleri huruf-ı munfasıla fikrine sahip çıkmışlar ve Arapça olarak yazdıkları el-Hattu’l-Cedîd⁸ ve de el-Hattu’l-Cedîd ve Menâfiuhû adlı elifba ve kıraat kitaplarıyla bu fikre desteklerini belirtmişlerdir. Burada özellikle belirtilmesi gerekir ki huruf-ı munfasıla fikrine gerek Türk ve gerekse de Arap münevverlerinden itirazlar da yok değildir. Söz gelimi İsmail Hatip (Erzen), basılmamış da olsa

⁸ “Yeni Yazı” anlamına gelen bu eser, 20.10.1896 tarihinde el-Muktetaf dergisinin onuncu bölümü olarak Kahire’de yayınlanmıştır. (bkz. <http://www.dibace.net/portreler/17715/>, 25.07.2020).

el-Haṭṭü'l-cedîd adlı yirmi sayfalık risaleye reddiye olarak Arapça el-Haṭṭü's-sedîd fî nakḍi'l-haṭṭi'l-cedîd adındaki 106 sayfalık risaleyle karşılık vermiştir (Sönmez 1995: 318).

Doktor Milaslı İsmail Hakkı “bizim geri kalmamızın en hakîkî sebebi yazımızın eksikliği olup yazımız fen dâiresinde ıslâh edilmedikçe bu ‘asra göre terakkîmizin mümkün olamayacağı”nı söylemektedir. Yazar, Osmanlının geri kalmasının sebebini yazıya bağlamakta ve bu yazının mutlaka bilimsel kurallara göre ıslah edilmesi gerektiğini yoksa ilerleme katedemeyeceğimizi belirtmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli konu da yazının ıslahı fikrinin gelişigüzel yapılması yerine, bilimsel bir çerçeve içerisinde yapılmasının istenilmesidir.

İsmail Hakkı Bey,; El-Hilâlü'l-Osmânî Cerîdesi⁹’nde Arapça yazılan yeni yazının örneklerinde huruf-ı munfasıla fikrinin ne kadar faydalı olduğunun görüldüğünün, böylece Mısır’da da harflerin ıslahıyla ilgili bir kamuoyu oluşacağını ummuduğunu söylemektedir.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı; yine hurufumuzun ıslahı elzemdir diyerek devam ettiği paragrafta; kılıç ve kalkan nasıl savaş aleti olarak kullanılıyorsa harflerin de dili okutmak ve seslendirmek için kullanıldığını, zaman nasıl teknolojik gelişmelere göre bunlar nasıl değişiyorsa yazıların da değiştiğini ve değişmesi gerektiğini belirtmektedir. Yazarın belirttiği benzetme yönü doğru olmakla birlikte yazarın savunduğu ve gerçekleşmesini beklediği yeni bir alfabenin kabulü değil, mevcut harflerin ıslah edildikten sonra tekrar kullanılması fikridir.

Sebilürreşat’ın uzun yıllar yayın kadrosunda olan Doktor Milaslı İsmail Hakkı; huruf-ı munfasılanın yani harflerin ayrı ayrı yazılmasının ta cahiliye devrinden ve İslamiyet’in nüzulundan sonra başlangıçta yoğun olarak kullanıldığı beyan ederek teklif ettiği sistemin İslamî bir yansımasının da olduğunu özellikle vurgulamak istemiştir.

Ardından yazar ıslâh-ı hurûfun dînen en mühim mes’ele olduğunda şüphe yoktur demekte ve ilk inen ayetin ikra¹⁰ olmasından hareketle alfabedeki ıslahın bir “işâret-i İlahiye” olduğunu iddia etmektedir. Yazar, Avrupa’nın medeniyetteki başarılarının sebebinin her türlü ihtiyaçlarına karşılık veren alfabe olduğunu, bizim de aslında ihtiyaç duyduğumuz her şeyin daha evvelden İslamiyet’in başlangıcında olduğunu ve harflerin ıslah edilmesiyle o günlere tekrar dönülebileceğini söylemektedir.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı; âlem-i İslâm’ın muhtaç olduğunu düşündüğü ıslah-ı huruf fikrine önceden de sahip olduğunu fakat II. Meşrutiyet’ten hemen sonra bu fikrini daha da sağlam bir şekilde uygulanmaya konulabildiğini, ıslah-ı huruf fikrini halka yaymak amacıyla Teceddüt isimli bir gazete çıkardığını, huruf-ı munfasıyla ilgili de eser neşrettiğini belirtmekte ve eklemektedir : “O vakitten beri eski, yeni pek çok ıslâh veya tebdîl-i hurûf fikir ve nümûneleri görülmüş ve gösterilmiş olup bunlar hülâsa edilirse üç nev’ oldukları anlaşılır.”

Yazarın da belirttiği üzere, II. Meşrutiyet sonrası hemen hemen her alanda çok şey söylenmiş ve tartışılmıştır. Söylenen ve tartışılan konuların başında dil ve dolayısıyla dilin yazıldığı alfabe gelmektedir.

⁹ Mısır’da Abdülaziz Çaviş tarafından Müslümanlığın ve Osmanlılığın müdafaasını yapmak amacıyla siyâsî, iktisâdî, edebî Türkçe, Arapça günlük bir gazete çıkarmışlardır. (bkz: Matbuat, “Sebilürreşat”, c. 8, sayı 185, 21.03.1912, s. 51)

¹⁰ Oku.

İslâh-ı Hurûf Mes'esi adlı makalede de belirtildiği üzere söz konusu tartışmalar üç ana başlıkta cerayan etmiş ve destekçilerini bulmuştur:

1. Arap harflerini muhafaza edip ilmin gerektirdiği değişikliklerle diğer milletlerin alfabelerinden daha mükemmel bir alfabeye sahip olunabileceğini başta Doktor Milaslı İsmail Hakkı olmak üzere Huruf-ı Islah Cemiyeti, Tamim-i Maarif ve Islah Cemiyeti, Yeni Yazı Öğretme Derneği üyeleri ve huruf-ı munfasıla fikrini savunanlar iddia etmektedir. Bu gruptakiler Birinci Dünya Savaşı sırasında kısmen de olsa huruf-ı munfasılanın uygulanmasıyla başarılı oldularsa da doğru olmayan bir zaman tercih edildiği için nihaî hedeflerine ulaşamamışlardır.

2. Yazarın adını vermeden “etrâfımızdaki ekalliyeti görüp ekseriyet-i ‘azîme ve dekâyık-ı lâzıme’yi görmemek, anlamamak demektir” diyerek eleştirdiği bu görüşü savunanlar Türkçeye uyan ama Arapça ve Farsçaya uymayan değişiklikleri yapmak isteyenlerdir. Söz gelimi o dönem için Göktürk veya Uygur yazısının kullanılması teklif edilmiş fakat kabul görmemiştir. Macid Paşa’nın savunduğu fikirse Ermeni alfabesini kullanmaktır ancak bu görüş de kabul edilmemiştir. Dr. İsmail Şükrü Bey yeni modern bir alfabenin kabul edilmesini teklif etmişse de bu öneri de tasvip edilmemiştir.

3. Doktor Milaslı İsmail Hakkı’nın “en sivri akıllılar, rûh-ı milletle alâkaları olmayanlar, Müslümanlık ve Türklük için bu kadar mûcib-i nefret ve mazarrat bir şey olamaz” dediği Latin alfabesini vakit kaybedilmeden kabul edilmesi gerektiğini savunan kişilerin başında Falih Rıfkı, Hamdullah Suphi, Yakup Kadri, Ahmed Cevad Emre gelmektedir. Bilindiği üzere Türkiye’de yabancı bir alfabenin kabulünü ve bunun da Latin alfabesi olması teklifini ilk kez Azerbaycanlı Mirza Fethali Ahundzade yapmıştır (Acıpayam 2019: 355). Bu teklif ilk başlarda pek rağbet görmese de yazarın “bâ-husûs buna hiç lüzûm yoktur” sözüne rağmen bu görüştekilerin gücü ve sayısı gün geçtikçe artmış ve 3 Kasım 1928’de hedeflerine ulaşmışlardır.

Yazar, makalesinde hurûf-ı Arabiyyenin aslâ değiştirilmeksizin kullanılmasına devam edilmesi gerektiğini söylemektedir. Ayrıca Doktor Milaslı İsmail Hakkı; gelecekte çıkaracağı veyahut çıkarılacak olan yeni yazının örneklerinden de anlaşılacağı üzere Arapça için dört, Türkçe için sekiz hareke ile eski tarz harekelemenin dışına çıkılarak hareketleri harflerin üstüne altına koyacak yerde aralarına koymakla sağlanacağını ifade etmektedir. Yazara göre, yeni yazının bütün milletlerin yazılarından daha mükemmel ve daha fennî olacağını belirtmekte ve harflerin ıslahıyla en serî’ şimendiferler, tayyâreler sür’atiyle gidebilmek yollarının açılacağını beyan etmektedir. Yani yazar ıslah-ı hurufun gerçekleşmesiyle Türklüğün makus tarihini sona ereceğinin ve ancak bu sayede ilerlenebileceğini ifade etmektedir.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı, harflerin ıslahıyla ortaya çıkacak yeni yazının Latin harflerinden ve diğer milletlerin hurûfundan her sûretle mükemmel ve serî’ ve kolay ve her cihetle üstün olacağını ifade ettikten sonra isteyenlere bunu teorik ve pratik olarak ispatlamaya hazır olduklarını da bildirmektedir.

Makalesinin sonunda yazar, harflerin ıslahıyla eski yazıyı bilenlerin cahil kalabileceğini iddia edenlere cevap vermektedir. Ona göre zâten bu yazının öğrenilmesi eski yazıyı bilenler için birkaç dakîkalık bir iştir. Bu yüzden korkulacak bir şey de yoktur.

Yazar; harflerin ıslahıyla bütün âlem-i İslâm’ın saâdet ve selâmetininin sağlanacağını söyledikten sonra bir din âliminin bu yeni yazının lehinde bulunanları, cenâb-ı peygamberi

memnûn ve aleyhinde bulunanları mahzûn eder sözünü vererek ulemadan gelebilecek olası tepkinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Doktor Milaslı İsmail Hakkı; âlimin bu sözünün de hakkıyla değerlendirildiğinde, harflerin ıslahının ne kadar gerekli olduğunun görülebileceğini ve bunun aşîkar olduğunu beyan etmektedir.

Yazının sonunda (numûneler de arz olunacaktır) ifadesiyle okuyucuların ıslah-ı huruf meselesi hakkında ileriki sayılarda bilgi ve belgelerle karşılaşacağı söylemektedir.

SONUÇ

Tazimat'tan sonra Osmanlı aydınının tartıştığı konuların başında alfabe meselesi gelmektedir. Ahmet Cevdet Paşa ve Münif Paşa'yla başlayan bu tartışmalar II. Meşrutiyet'ten sonra zirveye çıkmıştır.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı ıslah-ı huruf¹¹ fikrini Meşrutiyet sonrasında savunan kişilerin başında gelmektedir. Amacını herkese benimsetmek ve kamuoyu oluşturmak amacıyla önce Teceddüt gazetesini çıkarmıştır. Çıkardığı bu gazeteyi bizzat kendisi herkese dağıtmıştır. Daha sonra bu minvalde kitap ve makaleler neşretmiştir.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı'nın çabaları karşılıksız kalmamış dönemin aydınları harflerin ıslahıyla ilgili çalışmaları sistemli hâle getirmek amacıyla 1911 yılında Islah-ı Huruf Cemiyeti'ni kurmuştur. Doktor Milaslı İsmail Hakkı, hem bu cemiyetin kurulmasında emeği geçmiş hem bu cemiyetin yönetiminde yer almış hem de cemiyetin yayın organı olarak Yeni Yazı gazetesinin çıkarılmasını sağlamıştır.

Cemiyet'in ve Doktor Milaslı İsmail Hakkı'nın amacı "harfleri tadil ve ıslahı ile mükemmel hâle getirmek"tir. Doktor; bu amaç için kitap ve makaleler yazmıştır. Kaleme aldıklarından birisi de çalışmamızın konusunu oluşturan "ıslâh-ı hurûf mes'elesi" adlı makelesidir.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı tıp doktorudur. Uzun yıllar mesleğini ifa etmiş, bulunduğu mevkiler sebebiyle bu alanda çeşitli kitap ve makaleler yayımlamıştır. Yazarın tıp adamlığının yanı sıra dinî alanda ve dil üzerinde de çalışmaları mevcuttur. Tıbbî, dinî, ahlakî ve lisanî konularda da verdiği eserlerin içeriğine ve sayısına bakıldığında zaman yazarın hem Doğu'yu hem de Batı'yı iyi bilen çok yönlü bir Türk aydını olduğu görülmektedir.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı'nın ölüm tarihi pek çok kaynakta yanlış verilerek 1938 olarak söylenmektedir. Halbuki yazarın bu tarihten çok sonra da verdiği eserleri bulunmaktadır.

Doktor, diğer İsmail Hakkılarla literatürde zaman zaman karıştırılmaktadır. Bu sebeple kitap ve yazılarında daha çok kullandığı Doktor Milaslı İsmail Hakkı adının kullanılması ve bunun yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Islâh-ı hurûf mes'elesi adlı makelesinde yazar; Arap harflerinin kesinlikle bırakılmamasını fakat terakkimiz için harflerin ıslah edilmesinin lüzumu üzerinde durmaktadır.

Yazar; Islah-ı Huruf Cemiyeti'ne ve harflerin ıslahı fikirlerine pek çok Arap ve Türk aydınının rağbet gösterdiğini, Arap harflerinin bilimsel ölçütlerle yeniden ıslah edildikten sonra - mesela harekelerin harflerine arasına konularak yazılmasıyla - kullanılmasının medeniyetimiz için çok önemli bir adım olacağını ifade etmektedir.

¹¹ Harflerin ıslahı.

Makalesinde Doktor Milaslı İsmail Hakkı; Arap harflerinin ıslahının dışında başka fikirlerin de gündemde olduğunu söylemektedir. Yazara göre bunlardan birincisi yeni ve modern bir alfabe değişikliğine gidilmesinin istenmesi, ikincininse Latin harflerinin kabul edilmesi düşüncesidir. Fakat makale sahibi “ıslâh-ı hurûf mes’elesi” adlı makalesinde bu iki görüşe de sert bir şekilde karşı çıkmaktadır. Doktor, huruf-ı munfasılaya dayalı yeni yazının faydalarını herkese nazârî ve amelî olarak ispatlamaya hazır olduklarını, ilerleyen zamanlarda yeni yazının örneklerini de neşreceklerini söyleyerek yazısını tamamlamamaktadır.

KAYNAKLAR

- Acıpayam, M. (2019). *150 yıllık Türkçe kavgası harf ve dil tartışmaları*. 2. baskı, İstanbul: Akis Kitap.
- Akçay, Y. (2007). Osmanlı dönemi alfabe tartışmaları bağlamında Dr. İsmail Hakkı Bey ve ıslah-ı huruf cemiyeti. Uluslararası Türk dili ve edebiyatı kongresi, 25-27 Nisan, Erzurum.
- Akpınar, A. - Özcan, M. (2018). Türkiye’de sıtma mücadelesinin önemli tanığı: Milaslı İsmail Hakkı ve ‘sıtma hakkında kimler neler biliyor’ risalesi. *Konuralp Tıp Dergisi*, 10(2).
- Çatalbaş, R. (2014). Milaslı Dr. İsmail Hakkı’nın hayatı, eserleri ve İslam ile ilgili görüşleri. *Artuklu Akademi*, 1(1).
- Efe, A. (2009). Sebülürreşâd. *İslam Ansiklopedisi*, cilt 36, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Eraslan, E. (2021). Milaslı İsmail Hakkı’nın hayatı ve eserleri hakkında yeni tespitler ile “yeni yazının el yazısında da bitişmemesi büyük meziyettir” makalesinin analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4).
- Erat, M. (1991). Türk basınında alfabe meselesi (1862-1918), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertem, R. (1991). Elifbe’den Alfabe’ye Türkiye’de harf ve yazı meselesi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Milaslı, İsmail Hakkı (1913). Islah-ı huruf meselesi. *Sebülürreşat*, 10(250).
- Özcan, M. - Bulut, N. (2013). Tıp dışındaki farklı alanlarda da iz bırakan Muğlalı üç hekim. *Lokman Hekim Journal*, 3(2).
- Özege, M. S. (1971). Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu. cilt 1, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Özege, M. S. (1973). Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu. cilt 2, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Özege, M. S. (1975). Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu. cilt 3, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Özege, M. S. (1977). Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu. cilt 4, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- Özege, M. S. (1979). Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu. cilt 5, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.

- Öztürk, R. (2018). Yeni ilm-i kelam hareketi ve Mehmet Vehbi Efendi. 2. baskı, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Sönmez, M. A. (1995). İsmail Hatip Erzen. *İslam Ansiklopedisi*, cilt 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şen, E. (2013). Milaslı İsmail Hakkı'nın (1870-1938) Kur'ân tercümesine dâir bir risâlesi: "Kur'ân tercüme edilebilir mi? ve yeni vâdîde Fâtîha tercüme ve tefsîri. *Tokat İlmiyat Dergisi*. 1(2).
- Üzüm, İ. (2002). "Kutlu Bilgi" İslam Ansiklopedisi, cilt 26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yeni Yazı, 25.07.2020 tarihinde <http://www.dibace.net/portreler/17715/> adresinden erişildi.
- [y.y.], (1912). Matbuat. *Sebilürreşat*. 8 (185), 21.03.1912.